

Höstvirvlar

Folkmusikgudstjänst
Törnevalla kyrka 22 september 2019

Krantz Grannlåt

Arne Blomberg, fiol

Maria Nogenmyr, kulning och sång

Maria Nylén, klarinett och sång

Anders Krantz, orgel, cembalo, piano

1. Välkomstrop

Kulning är en blandning av rop och sång, ett röstläge som förr användes på fäbodarna för att kalla på djuren, kommunicera med andra fäbodare, ropa efter den älskade – eller efterlysa en försvunnen ko.

2. Pigopolskan

Många östgötska kyrkor har altartavlor av konstnären Pehr Hörberg (1746-1816).

Törnevallas altartavla med Jesu bergspredikan målades 1804.

Kyrkomålaren och spelmannen Pehr Hörberg var född i Virestads socken i Småland. En av de främsta av Pehr Hörbergs beskyddare var grevinnan Fredrika Aurora De Geer i Finspång. Hörberg övertalades att flytta till Falla i Finspång och 1787 fick Hörberg ett hemman på Louis de Geers gods.

Enligt traditionen har polskan upptäckts på baksidan av en målning tillsammans med kommentaren "Pigopolskan - den ägta".

3. Herre, du som från det höga...

En air i en notbok efter Anders Ekbäck (1758-1832), född och uppväxt på Bjursholmen, Rystad socken.

Han utbildades till organist i Linköping och fick tjänst i Locknevi församling, Vimmerby kommun.

Ekbäck skrev notboken 1796 till sin äldste son, när han började spela klaver.

4. Nej, det är inte en polska efter Juringius

"Polska efter Juringius" spelas av många av dagens spelmän. En bra låt, men inte efter Juringius, den står i en småländsk notbok efter soldaten Sven Donat. Det lär ha skett en förväxling på en polskekurs...

5. Polonesse efter Juringius 1786

Ur notbok "Magnus Juringius, Linköping 1786".

Magnus Juringius föddes 1769 i Kvillinge, Norrköping, där fadern var komminister. Det var nog under sin utbildning som Juringius bodde i Linköping. Vid sin död 1848 var Magnus Juringius komminister i Borg och Löt socknar i nuvarande Norrköpings kommun.

6. Polska efter Anders Larsson 1810

Ur notbok 1810 efter mjölnaren Anders Larsson, Östra Ryd, Östergötland.

En vida spridd polska från mitten av 1700-talet.

7. Magdalena

En medeltida ballad som finns i många varianter.

Magdalena har syndat svårt och möter Frälsaren, som dömer henne att leva i skogen i åtta år.

Under denna tid förändras Magdalena. När hon senare möter Jesus tar hon emot Guds nåd. Den vokala versionen – 28 verser – är från Slaka, upptecknad i början av 1800-talet, troligen efter Greta Naterberg, född 1772. Den instrumentala versionen är efter skräddaren J.F. Nilsson i Bergshammar, Sörmland.

8. Vals

Efter Karl Werkmäster, Rättvik

9. Polska

Efter Johan August Malmqvist (1842-1939), Floda, Sörmland

10. Näcka-Polska

Efter Lars i Svarven - Lars Johan Sundell (1874-1923) från Sund, Östergötland. Han hade polskan efter Jon Törnwall – tonsättare och domkyrkoorganist i Linköping, som – enligt Sundell – upptecknat låten.

Jonas Fredrik Törnwall hade tagit namn efter socknen Törnsvall, norr om Västervik, där han föddes 1819.

Törnwall är en musikalisk släkt; brodern Gustaf, f.1821 blev organist i Landeryd. Hans son Henrik Elof Törnwall, f.1869 blev organist i Rystad 1895 och hans son Allan Gustav Henrik Törnwall, f.1900 i Rystad efterträdde fadern som organist i Rystad.

Polskan är känd i notsamlingar från tidigt 1800-tal.

11. Pollonesse efter Anders Carlström

”Violino Pollonesse Bok Tillhör And; Carlström Linköping Den 14. Augustij 1801”.

Anders Carlström är inte identifierad. Kanske kan det vara organisten i Loftahammar

Anders Carlström, omnämnd 1807 i ett rättegångsprotokoll från 1807 angående ersättning till präst och klockare.

12. Jag minnes dig var morgon solen tänder

Visa efter August Strömberg, Jät, Småland.

13. Polonesse efter Pehr Törnell

Ur en odaterad notbok efter Pehr Magnus Törnell (1819-1885) som var född i Skäggestad, Törnevalla socken. Fadern Magnus Nilsson, bonde och spelman, var född 1783 i Ö Skrukeby. Pehrs storebror Nils, född 1811 i Ö Skrukeby hade genom sin bekantskap med Gustaf Hazelius på Torp fått möjlighet att utbilda sig på Musikaliska Akademien och blev organist i Rystad i närmare 40 år.

Pehr valde samma bana och verkade som organist i Östra Harg i flera decennier.

14. Vals ”af Fr. Stjärnhjelm”

Ur en notbok 1856 efter Adolf Olofsson, son till bonden, spelmannen och fiolbyggaren Olof Larsson. Han föddes 1833 på Torp, Östra Skrukeby, där fadern tjänade dräng.

Adolf köpte i slutet av 1850-talet ett större jordbruk i Rasbo socken i Uppland. Han hade tio barn och de båda döttrarna Anna och Signe blev i slutet av 1800-talet kända genom att båda var gifta med konstnären Bruno Liljefors. Han gifte sig 1887 med Anna, men det slutade med skilsmässa 1895 och samma år gifte han sig i stället med sin svägerska Signe.

Det var nog en skandal både i Ö Skrukeby och i kändisvärden.

Vem fröken Stjärnhjelm var, vet vi inte. Valsen har en doft av siden och salong...

15. Visa från Rättvik

Efter Jan Johansson. Visan är en variant – eller grund – till psalmen Gå varsamt, min kristen, Sv Ps. 565.

16. Nu är en dag framliden

En aftonpsalm av okänd svensk författare från 1682. Enligt 1819 års psalmbok bearbetades texten av Jesper Svedberg 1694. Ytterligare bearbetning har genomförts för Den svenska psalmboken 1986.

Psalmen består av en enda strof, en bön riktad till Jesus Krist.

ANDAKT (separat uppspelning)

17. Polones från Sibirien 1715

Efter det svenska nederlaget i Poltava 1709 fördes över 20.000 svenskar – män, kvinnor och barn – till Ryssland som krigsfångar. Bland dem fanns 279 musiker från flera arméorkestrar. De behandlades nog relativt väl, tsar Peter ville introducera västeuropeisk kultur i Ryssland - han lär bl.a. ha köpt(!) en tysk gosskör 1699.

Oboisten Gustaf Blidström hamnade i Tobolsk i Sibirien tillsammans med bl.a. 900 officerare.

När freden kom 1721 valde många svenskar att stanna i Ryssland, men Gustaf Blidström gick hem till Skara. Notboken, med 300 musikstycken från konserter och danser hamnade på stiftsbiblioteket i Skara.

18. Vals

Efter pipspelmanen Olof Jönsson (1867-1953) – Ol'Jansa – från Överberg i Härjedalen.

19. Engelsk matrosdans

Ur en notbok efter spelmanen Carl Gustaf Gustafsson (1866-1929), Sundmon, Skedevi socken.

Engelska var en populär dans, som ofta dansades till melodivarianter av Soldiers Joy. Gustafsson använde en annan känd anglosaxisk melodi.

Präst Göran Helmersson

Kyrkvärd Karin Karlsson

Vaktmästare Lotta Carlsson

Inspelning Martin Karresand o Arne Blomberg

Organister böra... färdigt kunna spela efter noter til dans på Violin och accompagnera på Violoncelle; äfven som de, hvilkas bröst det tillåter, dessutom böra öfva sig på något blås-Instrument, såsom Oboe, Clarinette, Waldhorn eller Trompette, för att dels med undervisning kunna gå hugade nylärningar tilhanda, dels betjena Församlingens högre och lägre Invånare vid bröllop och andra gillen, dels vid högtidliga tillfällen i Kyrkan kunna upföra Instrumental Musik. (Ordning för Kyrko-Betjante i Linköpings Stift 1795)